

Młodzież wobec wartości demokratycznego ładu społecznego. Komunikat z badań dynamicznych i porównawczych

Streszczenie: W tekście są zaprezentowane wstępne wyniki zespołowych badań dotyczących stosunku studentów do wartości odnowy ładu społecznego, zrekonstruowanych w „dekalogu odnowy” Piotra Sztompki. Nawiązując do wyników eksploracji wykonanych przed 30 laty na temat „Młodzież wobec wartości i norm życia społecznego” (autor – Zbigniew Kwieciński), zaprojektowano ponowne badania. Zrealizowane zostały w kilku polskich i ukraińskich uczelniach (Toruń, Warszawa, Kraków, Kijów) w grupie 563 studentów z kierunków: humanistycznych, społecznych i technicznych. Dziesięć wartości i 40 norm życia społecznego było oceniane dwukrotnie, w sześciostopniowej skali. Badani najpierw mieli wskazać: w jakim stopniu dane wartości życia społecznego przypisywali sobie jako osobiście ważne oraz jak one wpływały na ich życie w różnych sytuacjach społecznych, następnie mieli ocenić: w jakim stopniu dane normy są dostrzegane w ich otoczeniu, są obecne we współczesnym życiu społecznym? Komunikat nasz zawiera wyniki eksploracji jedynie części badanej kohorty, analizie poddano 272 studentów pedagogiki z uczelni polskich oraz 91 studentów uczelni pedagogicznej w Ukrainie. Uzyskane wyniki dodatkowo porównano z tymi pozyskanymi trzy dekady wcześniej, w grupie studentów tego samego kierunku.

Słowa kluczowe: młodzież, wartości, pokolenie, dekalog odnowy, demokratyczny ład społeczny, odozywotelnienie

Wprowadzenie

Badanie wartości oraz norm życia społecznego ma ogromne znaczenie w dynamicznie zmieniającym się świecie, szczególnie jeśli dotyczy ludzi młodych, którzy będą budować dla siebie przyszłość. Ważne jest więc rozpoznanie

uznawanych przez nich wartości i norm regulujących życie społeczne. Warto zatem stawiać pytania, jaka jest dzisiejsza młodzież; ważne jest poznanie, jak ludzie młodzi widzą siebie i jak postrzegają świat, by móc stwierdzić, czy jest szansa na jej aktywne uczestnictwo w życiu społecznym, na ocenę tego, czy mają oni świadomość swego wpływu na rzeczywistość, jaką mają wolę działania i jaką siłę motywacji własnej aktywności.

W tekście tym pragniemy zaprezentować komunikat z prowadzenia dynamicznych badań porównawczych nad stosunkiem studiującej młodzieży do wartości i norm ruchu odnowy po Sierpniu 1980 roku, ujętych przez Piotra Sztompkę w postaci „dekalogu odnowy” (Sztompka, 1982). W latach 80. XX wieku Zbigniew Kwieciński z zespołem przeprowadził dwa pomiary w grupach młodzieży uczącej się i studiującej (w latach 1983–1984 oraz 1985–1986). Badaniami objęto studentów pedagogiki i politechniki, uczniów z liceów, techników oraz zasadniczych szkół zawodowych w dużych oraz małych miastach. Eksploracje te pokazały, jakie cechy swoiste miała tamta młodzież, a byli to młodzi ludzie, którzy nie mogli uczestniczyć w ruchu społecznym i zachowaniach zbiorowych dorosłej młodzieży i dorosłych w okresie 1980–1981, mieli bowiem wtedy po 15 lat i było to pierwsze pokolenie pogrudniowe (Kwieciński, 1987, s. 15).

Do wcześniejszych badań empirycznych zastosowany został kwestionariusz, zawierający pytania dotyczące dziesięciu wartości i 40 norm demokratycznego ładu społecznego, zrekonstruowanych przez Piotra Sztompkę z dokumentów ruchów społecznych w 1980 roku. Przedmiotem badania były cechy, wartości i normy ładu społecznego odnowy polskiej w ocenie młodzieży przed progiem jej dojrzałości z pokolenia nieuczestniczącego w ruchu społecznym 1980–81 (Kwieciński, 1987, s. 14). Przez *cechy* rozumie się strukturotwórcze właściwości stosunków produkcji, podziału i wymiany społeczeństwa gospodarującego, obywatelskiego i narodowego, przez *wartości* symboliczne znaczenia strukturalnych i funkcjonalnych właściwości ładu społecznego, dające się zrekonstruować z wiązek cech ładu (lub odwrotnie: dające się zoperacjonalizować w postaci obserwowalnych i mierzalnych wskaźników cech tego ładu). Natomiast *normy życia społecznego* to dominujące wzory aktualnie obserwowalnych zachowań ludzi we współczesnym i pożądanym społeczeństwie w odniesieniu bądź do cech i wartości ładu społecznego, bądź do odczuwania takich procesów i aspektów życia społecznego, jak np. relacje interpersonalne, poczucie bezpieczeństwa, umiejscowienie kontroli i poczucie sprawstwa, orientacja temporalna – wobec czasu (teraźniejszość, przeszłość, przyszłość) czy też style socjalizacji.

Owe dziesięć wartości stanowią dekalog odnowy społecznej w Polsce i są to: *równość i sprawiedliwość, prawda, praworządność, racjonalność, samodyscyplina społeczna, demokracja (większości i umowy społecznej), reprezentacja (pluralizm polityczny, światopoglądowy i organizacyjny), twórczość (innovacyjność), godność (podmiotowość) i patriotyzm*. Te generalne wartości ruchu odnowy zoperacjonalizowane zostały w postaci 40 cech takiej pożądanej i oczekiwanej organizacji społeczeństwa. Każda z tych wartości opisana była w kwestionariuszu przez cztery normy ładu społecznego. I tak na przykład na wartość *demokracja* (VI) składały się cztery normy; (21) *samorządność na wszystkich szczeblach organizacji społecznej*; (22) *decentralizacja inicjatyw i decyzji, przy zapewnieniu koordynacji wszystkich przedsięwzięć, aby nie były ze sobą sprzeczne i by nie godziły w interesy całego społeczeństwa*; (23) *negocjowanie w przypadku rozbieżnych interesów i dążeń grupowych, uzgadnianie wspólnych programów i dążeń grupowych po rzeczywiście szczerzej dyskusji ludzi o choćby najbardziej odmiennych poglądach*; (24) *decydowanie przez większość, gdy uzgodnienie interesów jednostkowych czy grupowych nie jest możliwe*.

Badani zostali zapytani w języku potocznym, publicystycznym, nie o abstrakcyjne i wieloznaczne wartości, lecz o obserwowalne przejawy organizacji życia zbiorowego. Kwestionariusz wzorowany na narzędziach do badania osobowości społecznej zawierał prośbę o ocenę każdej z 40 cech ładu społecznego, to znaczy sposobu zorganizowania społeczeństwa: *a) w jakim stopniu cecha ta występuje aktualnie w naszym życiu społecznym b) w jakim stopniu ta cecha może być zrealizowana w wyobraźalnej perspektywie w najbliższej przyszłości c) w jaki stopniu uważasz wymienioną wartość życia społecznego za własne, osobiście uznawane, warte twojego trwałego wysiłku w ich spełnianiu, nawet gdyby okazało się to trudne?* Respondenci oceniali każdą cechę w skali sześciopunktowej (kiedy „6” oznaczało, że cecha występuje w bardzo wysokim stopniu). Porównywanie ocen stanów pożądanych i aktualnie realizowanych pozwalało na pomiary poziomu napięć aksjonormatywnych, czyli potencjału niezadowolenia (lub zaangażowania) społecznego (Kwieciński, 1986, ss. 141–180; Kwieciński, 1987).

Procedura badań własnych

Zmiany społeczne, jakie były udziałem pokolenia lat 80., i skutki, jakie wywarły na ludziach młodych wchodzących w życie, sprowokowały nas do pójścia śladem przyjętej wówczas koncepcji badania norm i wartości regulują-

cych życie społeczne współczesnej młodzieży. Stąd drugie badanie wykonane zostało trzy dekady później, czyli na przełomie 2016 i 2017 roku i objęto nim 475 studentów różnych kierunków z czterech uczelni¹.

Pozyskany został materiał ukazujący polską rzeczywistość początku XXI wieku. Jednak, obserwując historyczne zmiany dokonujące się za naszą wschodnią granicą, postanowiliśmy dodatkowo znaleźć podobieństwa polskich warunków lat 80. do tych charakteryzujących współczesność Ukrainy, próbującej zerwać z przeszłością przynależności do Związku Radzieckiego. Stąd dołączyliśmy do badań grupę młodzieży studiującej w Kijowie². Umożliwiło to porównanie nie tylko wyników eksploracji wykonanych w Polsce w dwóch okresach czasowych, ale też porównanie badań polskich z tymi dokonanymi w niepodległej Ukrainie (w czasach zmiany społecznej i politycznej towarzyszącej już po aneksji Krymu i Donbasu w 2014 roku przez Rosję).

Komunikat nasz zawiera wyniki tylko części eksploracji. Wybraliśmy z bazy jedynie dane dotyczące studentów pedagogiki z trzech uczelni polskich, które to wyniki zestawiliśmy z danymi zebranymi w grupie studentów pedagogiki sprzed 30 laty. Ponieważ w pomiarze pierwszym porównano wyniki uzyskane w grupie studentów pedagogiki stacjonarnych i niestacjonarnych, zatem takiego rozróżnienia dokonaliśmy także w powtórnych badaniach w roku 2017. Natomiast w Ukrainie przeprowadziliśmy badania tylko na stacjonarnych studiach pedagogicznych, stąd porównanie z tego pomiaru będzie się odnosiło do tej grupy w badaniach polskich w tych dwóch okresów. W tekście zestawione zostały wyniki uzyskane przez dwie kohorty badane w Polsce. Jedną z nich jest 200 osób studiujących pedagogikę w 1985 roku (po 110 osób na stacjonarnych i 90 na niestacjonarnych), druga grupa to 272 studentów pedagogiki badanych w 2017 roku (186 w trybie stacjonarnym, 86 w trybie niestacjonarnym). Dodatkowo porównano je z wyborami, jakich dokonali ich rówieśnicy z Ukrainy (91 osób studiujących stacjonarnie w Kijowie).

Wymienione we wprowadzeniu do tego artykułu wartości i normy w badaniach wykonanych w 2017 roku były oceniane przez studentów dwukrotnie, także w sześciostopniowej skali. Pierwsza płaszczyzna obejmowała wska-

¹ Badanie wykonane zostało przez Z. Kwiecińskiego i M.M. Urlińską w trzech miastach: w Toruniu, Krakowie oraz w Warszawie.

² Współpraca M.M. Urlińskiej z Kijowskim Uniwersytetem Pedagogicznym im. B. Grinczenki zaowocowała wejściem do badań Ludmiły Khoruzha, która przeprowadziła eksplorację studentów tej uczelni pedagogicznej.

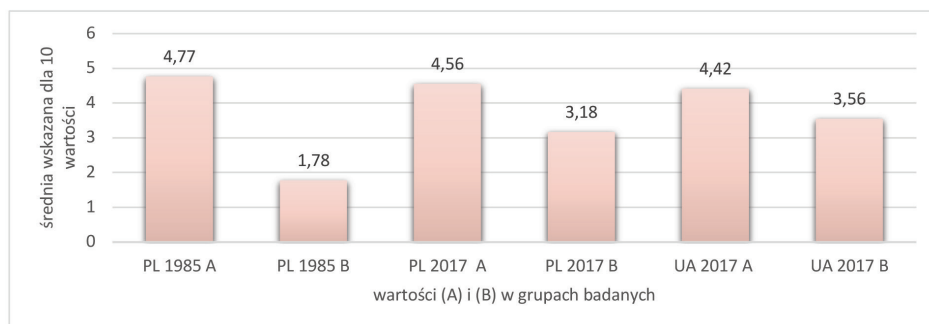
zanie: w jakim stopniu dane wartości życia społecznego studenci przypisywali sobie jako osobiście ważne oraz jak one wpływały na ich życie w różnych sytuacjach społecznych? (A) Druga płaszczyzna dotyczyła oceny: w jakim stopniu dane normy są obecne we współczesnym życiu społecznym? (B)

Wartości akceptowane i realizowane – wyniki dwóch pomiarów (1985:2017)

Wykonaliśmy analizę uzyskanego materiału. Zostały obliczone średnie arytmetyczne dla każdej z dziesięciu wartości wskazanych przez badanych studentów pedagogiki i każdej z wyróżnionych podgrup (studenci stacjonarni i niestacjonarni), następnie dane były zestawiane w dwóch badaniach – pierwszy pomiar w Polsce w roku 1985 oraz kolejny w roku 2017 (badanie w grupie studentów w Polsce i w Ukrainie).

Studenci oceniali każdą wartość dwukrotnie – jako wartości uznawane (pożądane) ładu społecznego oraz wartości realizowane (dostrzegane przez nich w otoczeniu). Porównując wyniki sprzed 30 lat z tymi otrzymanymi współcześnie – widzimy spore zmiany, ale dotyczą szczególnie wartości realizowanych, czyli dostrzeganych przez badanych jako obecne w otoczeniu społecznym. W ocenie wartości akceptowanych różnica średnich jest niewielka, natomiast pojawia się w przypadku oceny wartości realizowanych w życiu społecznym – badani w 2017 roku oceniają je wyżej niż młodzież w 1985 roku (tutaj wystąpiła średnia różnica 1,59 pkt).

Wykres 1. Średnie wartości uznawane (A) oraz realizowane (B) – dwa pomiary w Polsce i w Ukrainie

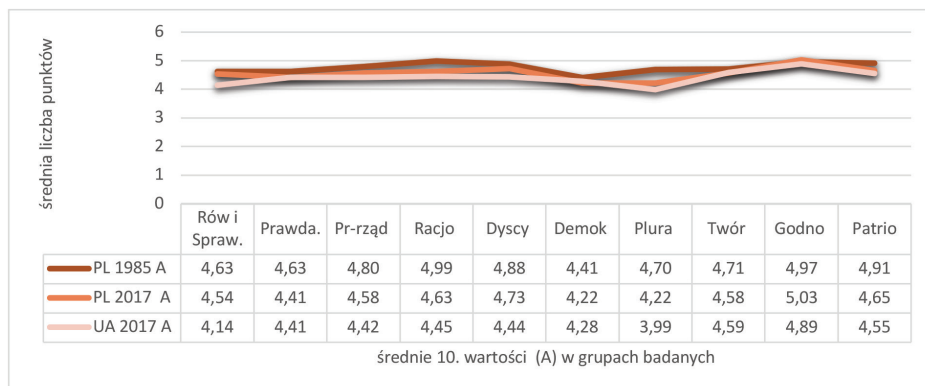

Źródło: badania własne.

Dane zaprezentowane na powyższym wykresie pokazują wyrównane średnie dla dziesięciu wartości akceptowanych (A) w pomiarach 1985 i 2017. Średnie każdej z dziesięciu wartości wskazane jako osobiście ważne w trzech grupach porównywanych, oscylują w granicach od 3,99 do 5,03 pkt (różnica 1,04 pkt). Najwyższą średnią wszystkich dziesięciu wartości odnotowujemy w pomiarze z 1985 roku (4,77), nieco niższą średnią mają polscy rówieśnicy badani w 2017 roku (4,56), najniższą legitymuje się grupa studentów z Ukrainy (4,42 pkt).

Wyrównane są średnie każdej z dziesięciu wartości wskazane w pomiarze w 1985 roku (wykres 2). Mieszczą się w przedziale od 4,41 pkt (*demokracja*) do 4,99 pkt (*racjonalność*), wartości najsłabiej obecną i najczęściej dostrzeganą w otoczeniu, dzieli 0,58 pkt. W badaniu przeprowadzonym w 2017 roku (w grupie studentów polskich) średnie mieszczą się w granicach od 4,22 pkt (*demokracja*) do 5,03 pkt (*godność*), dzieli je 0,81 pkt, natomiast w badaniach w Ukrainie występuje delikatnie większa rozpiętość od 3,99 pkt (*pluralizm*) do 4,89 pkt (*godność*) i dzieli je 0,9 pkt.

Wykres 2. Średnie wartości akceptowane (A) przez badanych w latach 1985 oraz 2017 w Polsce i Ukrainie

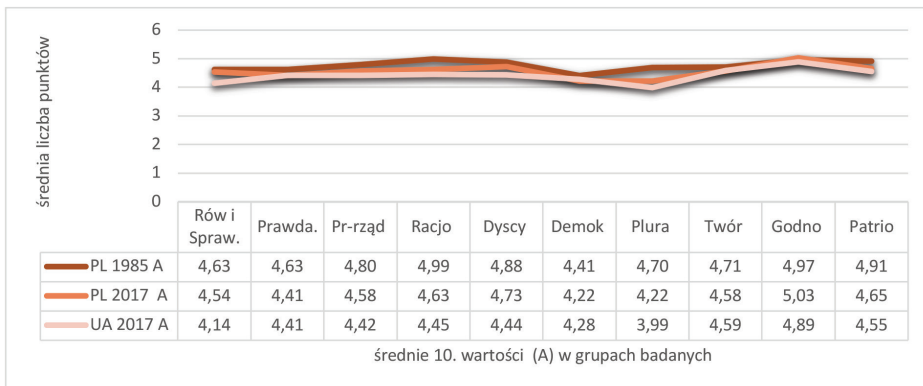
Źródło: badania własne.

Średnie wyniki dla dziesięciu wartości postrzeganych przez studentów jako realizowane (B) są już bardziej zróżnicowane w pomiarach wszystkich eksplorowanych grup, w obu okresach. Średnie każdej z dziesięciu wartości wskazane jako postrzegane w otoczeniu są bardzo rozbieżne i oscylują w granicach od 1,24 do 3,81 pkt (różnica 2,57 pkt). Tutaj tendencja jest odwrotna: porównując średnie wszystkich dziesięciu wartości, odnotowujemy w pomia-

rze z 1985 roku najniższą średnią rangę 1,78 pkt, nieco wyższą średnią mają polscy rówieśnicy badani w 2017 roku (3,18), najwyższą legitymuje się grupa studentów z Ukrainy (3,56 pkt).

Wyraźnie niższe są średnie każdej z dziesięciu wartości wskazane w pomiarze w 1985 roku (wykres 3). Mieszczą się w przedziale od 1,24 pkt (*prawda*) do 2,76 pkt (*patriotyzm*), wartości najsłabiej obecną i najczęściej dostrzeganą w otoczeniu dzieli 1,52 pkt. Natomiast w badaniu przeprowadzonym w 2017 roku mamy nieco mniejsze różnice pomiędzy grupami polskich i ukraińskich studentów pedagogiki. W 2017 roku występuje mniejsza rozpiętość średnich zarówno w Polsce (0,46), jak i w Ukrainie (0,58). Ci pierwsi najniższą rangę przyznali wartości *równość i sprawiedliwość* (2,96) najwyższą wartości *patriotyzm* (3,42). Podobnie wysoką notę tej wartości przyznali studenci ukraińscy (3,80), natomiast najniższą rangę nadali wartości *praworzędność* (3,23).

Wykres 3. Średnie wartości realizowanych (B) badania w latach 1985, 2017

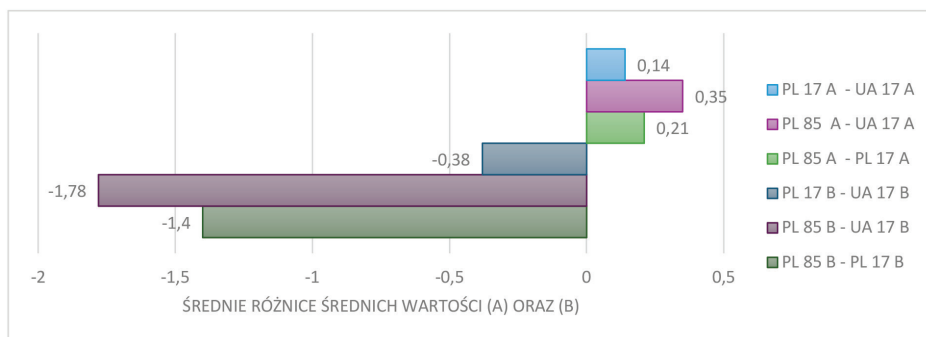

Źródło: badania własne.

Gdy zestawimy średnie wartości akceptowane, to różnice w ramach trzech pomiarów są niewielkie (wykres 4). Najmniejsze, gdy porównamy grupy studentów badanych w 2017 roku – polscy respondenci przypisują tym wartościom większą rangę niż ich rówieśnicy z Ukrainy (>0,14 pkt). Jeśli zestawimy średnie wyniki badań polskich studentów w pomiarach z dwóch okresów, to młodzi badani w 1985 nieco wyżej cenią te wartości niż ich rówieśnicy badani w 2017 roku (>0,21 pkt). Podobna tendencja jest przy zestawieniu średnich uzyskanych przez badanych w 1985 roku z młodymi w Ukrainie, przy czym ta różnica jest jeszcze większa (>0,35 pkt).

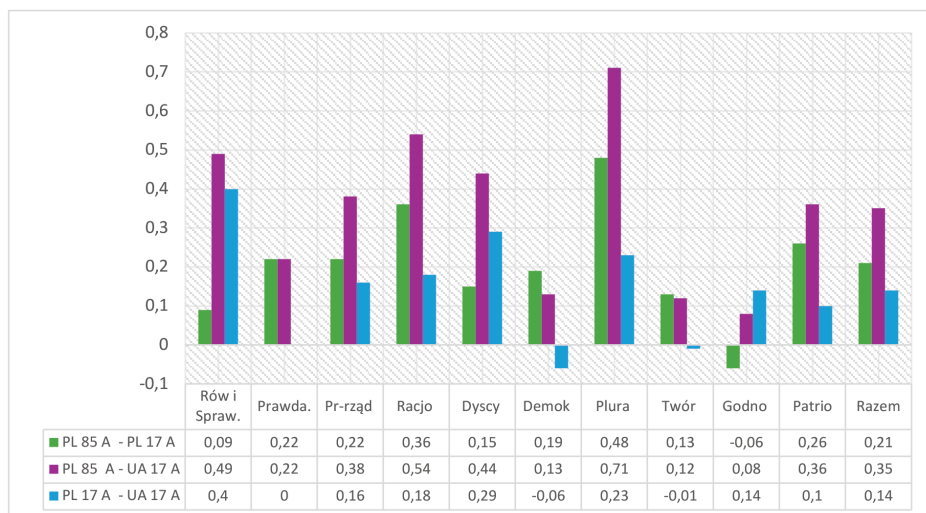
Największa różnica występuje w ocenie wartości *równość i sprawiedliwość* (0,4 pkt), natomiast wartości *prawda* została przypisana ta sama ranga (wykres 5). Jeśli zestawimy rangi wskazane przez młodych w Polsce, to największą różnicę zauważymy w ocenie wartości *pluralizm* (0,48 pkt), zaś najmniejsza w przypadku wartości *godność* (-0,06) przy czym proporcje są odwrotne – wyżej jest ona ceniona w 2017 roku niż przez studiujących w 1985 roku.

Wykres 4. Średnie różnice średnich wartości (A) oraz (B) w trzech badaniach (PL 85, PL17, UA17)

Źródło: badania własne.

Wykres 5. Średnie różnice średnich wartości (A) w trzech badaniach (PL 85, PL17, UA17)

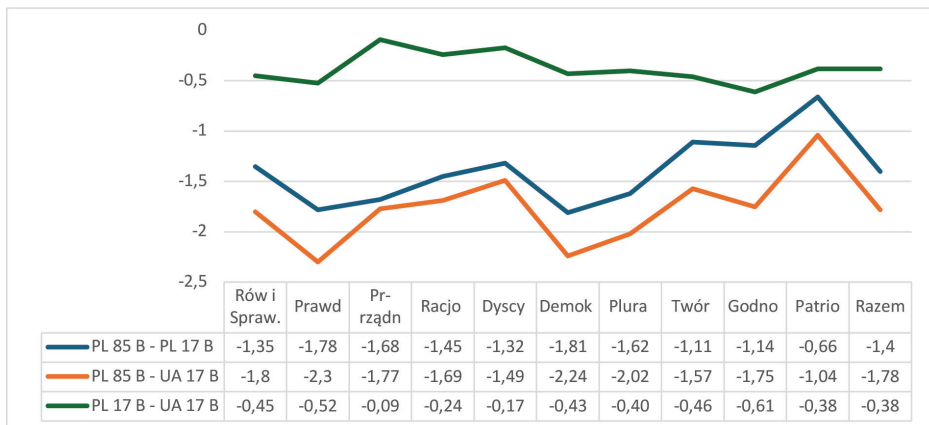

Źródło: badania własne.

Zgoła odmiennie, chociaż z podobną tendencją, przedstawia się porównanie średnich wartości realizowanych (wykres 4). Najmniejsza różnica ma miejsce przy zestawieniu grupy studentów badanych w 2017 roku, przy czym to ukraińscy respondenci częściej dostrzegają obecność dziesięciu wartości ładu społecznego w swoim otoczeniu (różnica 0,38 pkt). Jeśli zestawimy średnie wyniki badań polskich studentów w pomiarach z dwóch okresów, to młodzi badani w 1985 częściej dostrzegają ich obecność w swoim otoczeniu niż ich rówieśnicy badani w 2017 (różnica 1,4 pkt). Podobna tendencja jest przy zestawieniu średnich uzyskanych przez badanych w Ukrainie, przy czym ta różnica jest jeszcze większa (1,78 pkt).

Gdy porównamy wyniki polskich studentów (wykres 6), to badani w 1985 roku rzadziej dostrzegali w otoczeniu wskazane wartości niż ich rówieśnicy w 2017 roku, największa różnica dotyczyła oceny wartości *demokracja* (1,81 pkt), natomiast najmniejsza różnica występuje w ocenie obecności w otoczeniu wartości *patriotyzm* (0,66 pkt). Podobnie jest jeśli wyniki wskazane przez młodych w Polsce badanych w 1985 roku zestawimy z oceną ukraińskich studentów – największa różnica dotyczy oceny wartości *demokracja* (2,24 pkt), a najmniejsza wystąpiła w ocenie wartości *patriotyzm* (1,04 pkt). Jeśli porównamy wyniki badań z 2017 roku, to widać w obu grupach wyraźnie zbliżone rangi – największa różnica dotyczyła oceny wartości *godność* (0,61 pkt), natomiast najmniejsza, statystycznie nieistotna różnica występuje w wartości *praworządność* (0,09 pkt).

Wykres 6. Średnie różnice średnich wartości (B) w trzech badaniach (PL 85, PL17, UA17)

Źródło: badania własne.

Obliczona została także różnica między średnimi wartościami uznawanymi, jak i realizowanymi (A–B) i jest ona wskaźnikiem napięć aksjonormatywnych występujących w badanych grupach (wykres 7). W poszczególnych kolumnach można odczytać zróżnicowanie tych napięć odnośnie do kolejnych dziesięciu wartości, natomiast w następujących po sobie wierszach odczytać można zróżnicowanie napięć w całej grupie badanych studentów pedagogiki. W pomiarze z 1985 roku odnotowano, że największa różnica jest między średnimi w wartości *prawda* (3,38), najmniejsza przypisana wartości *patriotyzm* (2,08). Natomiast w drugim pomiarze w roku 2017 dokonany w Polsce największe napięcie aksjologiczne występuje w wartości *godność* (1,94) najmniejsze w wartości *demokracja* (1,01), która w pomiarze próby ukraińskiej uzyskała także najniższą różnicę (0,68), a największe napięcie odnotowaliśmy w ocenie wartości *praworządność* (1,20).

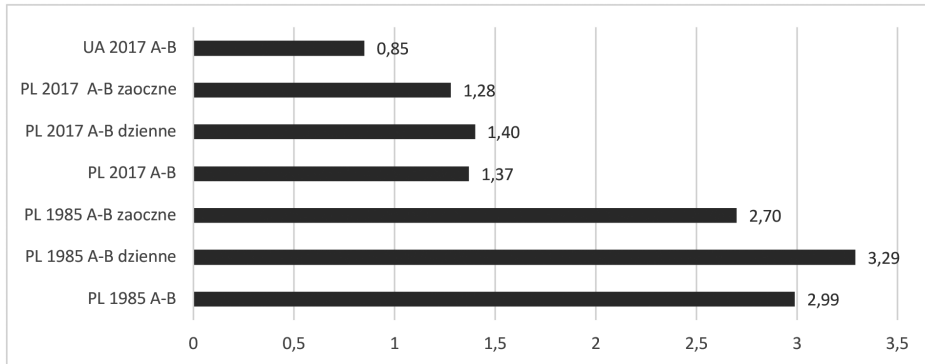
Gdy przyjrzymy się wskaźnikom uzyskanym w obu pomiarach wykonanych w Polsce, to średnie różnice występujące u studentów w pomiarze z 2017 roku (1,37) są mniejsze od tych w pomiarze z 1985 roku (2,99), wskazują zatem na mniejsze napięcie aksjonormatywne w tej grupie (różnica wynosi 1,62). W sumie w okresie objętym pomiarami wykonanymi w Polsce wyraźnie spadło średnie napięcie przeżywane przez młodzież (średnia 1,62), zwłaszcza w odniesieniu do *pluralizmu* (o 2,12 pkt) i *demokracji* (o 2,04 pkt), najmniej zmalały w odniesieniu do *patriotyzmu* (o 0,9 pkt). Natomiast jeśli zestawimy dane z pomiarów w 2017 roku dokonanych w Polsce (1,37 pkt) i w Ukrainie (0,85 pkt), to widzimy u tych ostatnich wyraźnie mniejsze napięcie (o 0,52 pkt), przy czym jest już bardzo duża różnica (o 2,14 pkt), gdy porównamy je z badaniami w 1985 roku (2,99 pkt).

W celu wyodrębnienia stref napięć szukaliśmy wartości najwyższej i najniższej, obliczyliśmy różnicę pomiędzy nimi i dzieląc ją przez dwa, znaleźliśmy środek owej różnicy, a dzieląc ją przez trzy, wskazaliśmy strefy napięć aksjonormatywnych³. Wyliczone zostały zatem trzy strefy z przedziałami. Każdą z dziesięciu wartości mogliśmy umiejscowić w jednej z trzech stref napięć: wysokich (strefa roszczeń), umiarkowanych (strefa potencjalnych negocjacji) i niskich (strefa ukojenia, spokoju społecznego). Porównując różnice średnich obliczone razem dla dziesięciu wartości – w badaniach w roku 1985

³ W 1985 roku strefy napięć: niskich (2,08–2,70), umiarkowanych (2,71–3,29) wysokich (3,30–3,88). W 2017 roku obliczone zostały w Polsce strefy napięć: niskich (0,99–1,35), umiarkowanych (1,36–1,70) oraz wysokich (1,71–2,07), w Ukrainie strefy napięć: niskich (0,59–0,79), umiarkowanych (0,80–1,00) wysokich (1,01–1,21).

była to wartość 2,99 pkt (rozpiętość 2,08–3,38), w eksploracjach studentów w Polsce z 2017 roku wskaźnik napięcia wynosił 1,37 pkt (rozpiętość 1,01–1,94), natomiast w badaniu ukraińskich rówieśników średni wskaźnik wynosił 0,85 pkt (rozpiętość 0,59–1,20).

Wykres 7. Wskaźniki napięć aksjonormatywnych (średnia różnica A-B) dla dziesięciu wartości – pomiary 1985, 2017

Źródło: badania własne.

Posługując się tym narzędziem analizy, można było każdą wartość liczbową przyporządkować do jednej ze stref napięć aksjonormatywnych. Połowa średnich ocen wartości (A-B) dla całej zbiorowości studentów pedagogiki badanych w 1985 roku znalazła się w strefie umiarkowanej (*godność, racjonalność, demokracja, równość i sprawiedliwość oraz dyscyplina*), chociaż są pomiędzy sobą mocno zróżnicowane (3,13 dla wartości *godność* i 2,89 dla wartości *dyscyplina*). Trzy wartości znalazły się w strefie wysokich napięć (*prawda, praworządność i pluralizm*) natomiast dwie wartości w strefie napięć niskich (*twórczość i patriotyzm*).

Inaczej przedstawiają się wyniki w grupie polskich studentów badanych w 2017 roku. Połowa wskazanych wartości trafiła do strefy niskich napięć normatywnych (*demokracja, pluralizm, twórczość, patriotyzm, racjonalność*). Cztery wartości uzyskały oceny sytuujące się w strefie umiarkowanej napięć normatywnych (*prawda, dyscyplina, równość i sprawiedliwość, praworządność*) i tylko jedna wartość (*godność*) znalazła się w strefie wyników wysokich napięć. Podobnie, gdy analizujemy wyniki uzyskane w badaniach ukraińskich studentów (wyłuszczone są wartości w tych samych strefach napięć w obu grupach badanych). Również połowa wskazanych wartości znalazła się

w strefie napięć niskich (*demokracja, pluralizm, twórczość, patriotyzm, równość i sprawiedliwość*). Cztery wartości uzyskały oceny sytuujące się w strefie umiarkowanej napięć normatywnych (*prawda, dyscyplina, racjonalność*), natomiast dwie wartości (*godność, praworządność*) znalazły się w strefie wyników wysokich napięć.

Gdy przyjrzymy się wynikom wewnątrz tej grupy, to okazuje się, że w badaniu z 1985 roku napięcia wysokie dominują w grupie studentów stacjonarnych (*prawda, praworządność, pluralizm, godność, racjonalność, demokracja oraz równość i sprawiedliwość*), gdy w badaniu z 2017 roku tylko jedna wartość (*godność*) trafiła do tej strefy. W najnowszym badaniu dominuje umiarkowane napięcie (*racjonalność, demokracja, pluralizm, twórczość, patriotyzm*), podczas gdy w 1985 roku w tej strefie są tylko dwie wartości (*twórczość i dyscyplina*), a cztery inne są w strefie napięć niskich (w eksploracji dokonanej w 1985 roku jedynie wartość *patriotyzm* pozostaje w strefie napięć niskich).

Inaczej jest w ocenie dziesięciu wartości przez studentów niestacjonarnych. Tutaj nie mamy żadnych wartości w strefie napięć wysokich, natomiast w strefie umiarkowanych napięć lokuje się siedem wartości (*prawda, praworządność, racjonalność, dyscyplina, demokracja, pluralizm, godność*), a pozostałe trzy w strefie napięć niskich (*równość i sprawiedliwość, twórczość, patriotyzm*). W zakresie wartości *prawda, praworządność, pluralizm polityczny, godność, racjonalność, demokracja oraz równość i sprawiedliwość* studenci dzienni znaleźli się w strefie napięć wysokich w odróżnieniu od studentów zaocznych, u których wartości te ulokowane są w strefie napięć umiarkowanych (poza *demokracją oraz równością i sprawiedliwością*, które to wartości spadły do strefy napięć niskich). Symptomatyczne jest to, że w grupie studentów zaocznych żadna wartość nie lokuje się w strefie napięć wysokich, także i to, że w badanej grupie dwie wartości (*twórczość i patriotyzm*) mieszczą się w strefie napięć niskich (niezależnie formy studiowania).

Podsumowując te pomiary, konkludujemy, że w badaniach prowadzonych w latach 80. XX wieku poziom napięć aksjonormatywnych u studentów pedagogiki był wysoki. Dane uzyskane w badaniach z 2017 roku wskazują na istotne różnice. Jak pokazują wyniki naszych ostatnich eksploracji, młodzież studiująca pedagogikę ma niższe oczekiwania co do wartości pożądanego ładu demokratycznego, a zarazem wyższe oceny realizowanych wartości. Porównanie wyników badań po upływie 30 lat ukazuje, iż w przypadku wartości akceptowanych średnia ocen wszystkich dziesięciu wartości jest prawie taka sama, natomiast gdy ocenie poddaje się realizację tych wartości, to pojawia się przeszło jednopunktowa różnica średniej i dotyczy to także ukraińskich

studentów (różnica w 2017 roku wynosi 1,37 pkt, natomiast w roku 1985 wynosiła już 2,33 pkt). Ta odległość pomiędzy profilami wartości uznawanych i realizowanych została zdiagnozowana jako siła potencjalnego zaangażowania obywatelskiego współczesnej młodzieży. Oznacza to znacząco niższe potencjalne jej zaangażowanie obywatelskie, w porównaniu z zaangażowaniem rówieśników w latach 80.

Czy można uznać to za przejaw „odobywatelnienia” współczesnej młodzieży? (Baacke, 1978). Możliwie, że dzisiaj młodzież studencka uważa demokratyczny ład społeczny za oczywisty i nie doświadcza jego różnych wypaczeń. Możliwie, że młodzież nie interesuje się typem ładu społeczno-politycznego, w którym żyje, a świat przez nią przeżywany jest wypełniony innymi treściami i doświadczeniami. Dotąd obserwowaliśmy (mimo niskiego uczestnictwa obywatelskiego młodzieży w wyborach powszechnych) jednak masowy udział w akcjach Jerzego Owsiaaka, aktywność w proeuropejskiej kampanii Rafała Trzaskowskiego, protesty przeciw homofobii czy przeciw powołaniu niekompetentnego ministra. Dzisiaj jesteśmy po masowym udziale młodych w wyborach parlamentarnych 2023 roku, w końcu to młodzi ludzie ruszyli do urn wyborczych, chcąc zmieniać świat wokół siebie. Zastanowić powinno owo zjawisko towarzyszące wyborom parlamentarnym – niezwyklej mobilizacji młodych ludzi, które spowodowało zmianę na scenie politycznej w Polsce.

I co dalej? – zamiast zakończenia

Celem podjęcia tych badań było ukazanie świata wartości i norm życia społecznego, pokazanie, jaka była polska młodzież w 1985, a jaka w 2017 roku. Włączenie do badań rówieśników ukraińskich (w cztery lata po trudnym doświadczeniu zajęcia Krymu przez Rosję czy wojny w Donieckiej i Ługańskiej Republice) wydawało się ważnym krokiem, by stwierdzić, czy zmiany społeczne i polityczne, jakie są udziałem naszych wschodnich sąsiadów, mają swoje odbicie w ocenie przez młodych świata wartości i norm regulujących życie społeczne. Szczególnie dzisiaj, w sytuacji pełnoskalowej wojny w Ukrainie, ważna wydaje się ocena świata wartości młodych ludzi, którzy pozostali w kraju i studiują, takich, którzy walczą, ale też takich, którzy wyemigrowali z kraju.

Przeprowadzenie ponownie eksploracji umożliwi porównanie wyników uzyskanych w 2017 roku z nowym materiałem powstałym w kontekście sytuacji polityczno-społecznej w tym państwie po 24 lutego 2022 roku. Zamiarem naszym jest dokonanie także porównania optyki polskich studentów, którzy

odczuwają napięcia związane z wojną za wschodnią granicą, doświadczają obecności w naszym kraju kilku milionów ukraińskich uchodźców, podejmujących u nas naukę i pracę. Celem kolejnego już projektu badawczego będzie stwierdzenie, czy obecna sytuacja zmienia sposób spojrzenia młodych ludzi na siebie (własne identyfikacje i wybory systemu wartości oraz norm społecznego zachowania). Istotne w badaniu jest stwierdzenie, czy studenci w naszych krajach na początku młodości identyfikują się ze zdarzeniami społeczno-politycznymi, procesami ekonomicznymi i kulturowymi z okresu zmian społecznych dokonujących się w ich krajach (procesy towarzyszące jednoczeniu UE czy walce o niepodległość i niezależność, szczególnie w walce Ukraińców z rosyjskim agresorem, uzurpującym sobie prawo do dyktowania ustroju czy warunków życia w suwerennym kraju).

Bibliografia

- Baacke, D. 1978. *Selbstauburgerung im Jugendalter. Einige und gesellschaftspolitische Anmerkungen*. W: Schierholz, H. ed. *Die Junge Generation auf dem Weg zur Selbstauburgerung*. Loccumer Protokolle. **20**, Locum.
- Khoruzha, L. i Urlińska, M.M. 2022. Wartości regulujące życie społeczne studiującej młodzieży w Ukrainie. W: Ogrodzka-Mazur, E., Szczurek-Boruta, A., Grabowska, B. i Szafrąńska, A. red. *O tożsamości, kondycji i powinnościach pedagogiki – tradycja i współczesność*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kwieciński, Z. 1987. *Młodzież wobec wartości i norm życia społecznego. Studia empiryczne*. Toruń: Wydawnictwo UMK.
- Kwieciński, Z. 1986. Struktura i zmienność napięć aksjonormatywnych w wartościowaniu przez młodzież życia społecznego. *Acta Universitatis Nicolai Copernici – Socjologia Wychowania*. **6**, s. 141–180.
- Sztompka, P. 1982. Dynamika ruchu odnowy w świetle teorii zachowania zbiorowego. *Studia Socjologiczne*. **2–4**, ss. 69–93.

Youth and the values of the democratic social order. A report from dynamic and comparative studies

Abstract: The text is a presentation of the preliminary results of team research on the attitude of students towards the value of the renewal of social order, reconstructed in Piotr Sztompka's "renewal decalogue". On the basis of the results

of the exploration carried out 30 years ago on “Youth in relation to the values and norms of social life”, a new scientific research was designed. It was carried out at several Polish and Ukrainian universities, in a group of students from several faculties. Ten values and forty norms of social life were assessed twice on a six-point scale. The respondents were first asked to indicate to what extent they considered certain values of social life as personally important and how they influenced their lives in various social situations. Then, they had to assess to what extent the given norms are noticed in their environment and are present in contemporary social life. The research report contains the results of the exploration of only a part of the study cohort, 272 students of pedagogy from Polish universities and 91 students from pedagogical universities in Ukraine. The obtained results were additionally compared with those obtained three decades earlier in a group of students of the same faculty.

Keywords: values, youth, generation, renewal decalogue, democratic social order, de-citizenship

Translated by Magdalena Urlińska-Berens